

Preek 9 oktober 2016

Ds Jaco Zuurmond
Genesis 32, 23 – 32

4^e zondag van de herfst

Gemeente van de levende,

Dat moet mooi zijn, voor zo'n klein meisje, en voor haar beide broers – als mama en papa zo graag verhalen vertellen. Suze is vast al het nodige gewend. Maar toch heb ik ergens het vermoeden dat wij met ons Jakob-verhaal van vanmorgen de kleine Suze een beetje overvallen. Ze valt er zomaar midden in, terwijl er al zoveel gebeurd is in het verhaal. Laten we daarom nog even recapitulieren..., voor Suze, en iedereen die er vanmorgen midden in valt: hoe zijn we hier ook al weer terecht gekomen?

Begonnen was het verhaal van Jakob lang geleden met het broederbedrog. Manipulatie en bedrog kwamen er aan te pas om de 'eerstgeboorte' en de bijbehorende 'zegen' voor zichzelf te reserveren. Esau, de eerstgeborene, werd omgekocht met een bord soep, en vader Isaäk werd bedrogen in zijn blindheid. En zo stal Jakob de eerstgeboorte-zegen die voor Esau bedoeld was. Het laat zich raden dat deze actie de relatie tussen de beide broers niet echt goed deed. En zo moest Jakob vluchten voor een woedende Esau. Hij vluchtte naar oom Laban in Haran - vanwaar ooit grootvader Abraham en later moeder Rebekka optrokken waren naar het land van Gods belofte. Nu ging Jakob de zelfde lange eg weer terug... *Paradise lost*. Op weg naar Haran was de zon dan ook onder gegaan. En eigenlijk... eigenlijk had de zon sindsdien niet meer echt geschinen. Duister was het geworden en duister was het gebleven. Niet dat het leven verder stilstond, daar in Haran. In tegendeel. Twee vrouwen zou Jakob aan zijn ballingschap over houden. Twee dochters immers had vader Laban. En direct al bij aankomst was Jakobs oog op Rachel gevallen. Zeven jaar werken was de bruidsprijs, "doch deze waren in zijn ogen als enige dagen - omdat hij Rachel liefhad" (de mooiste zin die ooit is opgeschreven, aldus de Israëliische schrijver Meir Shalev). Maar toen, de ochtend na de huwelijksnacht... "Het was Lea". De kunst van het bedriegen zit bij Jakob blijkbaar in de familie. Want oom Laban gebruikt nu het duister van de nacht en de sluier van de bruid voor zijn grote wisseltruc met de dochters. En zo werd de bedrieger bedrogen. 'De oudste eerst, Jakob', zo luidde daarbij de veelzeggende boodschap. En daarmee was het verhaal van Rachel en Lea natuurlijk niets anders dan een spiegel. Jakob ontdekt dat de als tweede geboren Rachel niet bestaat zónder de eerstgeboren zuster Lea. Zo was zijn ballingschap vooral een les in zusterschap - in broederschap.

Na vele, vele jaren vertrekt Jakob weer uit Haran. Terug naar wat ooit het 'belofde land' was. Het land van de toekomst... Maar terug dus ook naar het land van zijn broer. Het land van het verleden. En dat verleden is voor Jakob zo duister. Er mag dan een belofte van broederschap, van vrede liggen over dit land, maar hoe zal ooit de belofte van dit zo bijzondere land waar worden voor déze Jakob? Vrouwen en kinderen en alles wat hij heeft stuurt Jakob vast vooruit. Zelf blijft hij achter, op de grens van het land. En dát is het moment waarop we vanmorgen instappen in het grote Jakob-verhaal...

"Wat is je naam" - zo vraagt dan die man, plots, in de nacht, pal op de rand van het land van belofte. Merkwaardige gestalte...

Wat is je naam? Wie ben je? Adam, waar ben je? Suze, wie ben jij? Waar ben je in je leven? Waar leef je voor - als je heel eerlijk naar je zelf kijkt - waar richt je je leven op? Wat is het diepste streven achter je doen en laten, achter je woorden en je zwijgen? Wie ben jij? Hoe is je naam? "Ik ben Esau..." had Jakob ooit gezegd, tegen vader Isaäk. Met alle gevolgen van dien. Met die leugen was het eigenlijk allemaal begonnen. De ene leugen riep de andere op - en die weer de volgende en zo voorts. Wat is je naam? In deze vraag is heel zijn verleden present, en net zo zeer heden en toekomst. Dat is blijkbaar de eerste voorwaarde, om binnen te trekken in het belofde land: Eerlijkheid. Vrede groeit niet op basis van ontkenning, op basis van vergeten. Doen alsof er niets aan de hand is. De vrede van Kanaän zal een realistische vrede zijn - een vrede die midden in de haat, midden in de schuld zal staan. En niet ergens ver daarboven zweven blijft of diplomatiek daaromheen manoeuvreert. Wat is je naam? Wat heb je gedaan en wat ga je doen?

“Mijn naam is Jakob”. Het hoge woord is eruit. Mijn naam is ‘hielenlichter’. Al bij mijn geboorte greep ik naar de hiel van mijn broer. En zo was heel mijn leven. Een vreselijke eerlijkheid. En tegelijk - voor het eerst wel ‘eerlijkheid’. Voor het eerst geen slimmigheden, geen tactische antwoorden. Maar gewoon eerlijk de waarheid. Want alleen uit de waarheid kan vrije toekomst groeien. Mijn naam is Jakob – hielenlichter.

Maar wie is eigenlijk die ánder dan? Die merkwaardige vechtersbaas daar op de rand van het land van belofte.

Het verhaal laat het helemaal open. Hoewel... In het Hebreeuws telt het verhaal 143 woorden. Dat is 144 – 1. Ofwel 12 x 12... minus 1. Beter: het verhaal telt 143 woorden plús één onuitgesproken woord... een onuitgesproken naam. Juist de onuitgesprokenheid lijkt hier te worden benadrukt. Het doet denken aan de Godsnaam, die niet uitgesproken wordt. De naam van de God van vader Abraham en van vader Isaak wordt niet uitgesproken, omdat deze God zich niet voor het karretje van mensen laat spannen.

En dat is het tweede dat Jakob leert op de grens van het beloofde land. Juist Jakob had als geen ander juist voortdurend een greep gedaan naar deze God. De greep naar de eerstgeboorte, de greep naar de zegen... de greep naar de rijkdom van ‘broer’ Laban... steeds weer had hij als het er op aan kwam de zaken zelf in eigen hand genomen. En zo laten zien dat hij eigenlijk géén fiducia had in de belofte. De onbekende man noemt zijn naam niet. Wie hij is... zal blijken in wat hij doet. Zo is deze God - wie Hij is zal blijken in wat Hij doet. Ik zal zijn die ik zijn zal. De zegen van deze God laat zich niet grijpen. Deze zegen ontvang je. Dat vertrouwen, die ontvankelijkheid, is de tweede voorwaarde.

Naast op de naam valt de nadruk in het verhaal tenslotte vooral op het woordje 'aangezicht'. Liefst tienmaal klinkt het woordje in dit hoofdstuk... (om het te horen moesten we wél een andere vertaling lezen dan gewoonlijk – maar dat terzijde). Tienmaal ‘aangezicht’ ! De mooiste ging nét aan onze lezing vooraf: ‘Ik (Jakob) zal zijn (Esau’s) aangezicht verzoenen met dit geschenk, dat voor mijn aangezicht gaat, en daarna zal ik zijn aangezicht zien; misschien zal hij mijn aangezicht aannemen.’ Jakob weet dat zijn verdere toekomst er van afhangt of de broers elkaar werkelijk in de ogen kunnen kijken, van aangezicht tot aangezicht.

En dat is het derde wat Jakob leert - Wat wij leren – want Jakob – dat zijn wij - Jakob, dat zal Suze zijn, vaker dan haar lief is - Dat zijn wij allemaal, vaker dan ons lief is. Maar ook voor ons, voor Suze zal het beloofde land een land zijn van aangezichten. Mensen zijn er geen nummers. Mensen vallen niet samen met de etiketten die we aan ze geven. Vijand, ‘bedrieger’, ‘Edom’ (zo werd Esau genoemd – een naam die staat voor eindeloos vooroordeel en heel veel angst), radicale Islamiet... Mensen hebben een gelaat, een aangezicht. Een gelaat dat spreekt. Jakob leert kijken naar zijn naaste. Luisteren naar haar verhaal. Het gelaat van de ander toon diens kwetsbaarheid. En het is tegelijk een appèl. Onontkoombaar appèl: leef met mij. Jakob leert de ander zien als ánder. En dat precies dát ‘zegen’ is.

Is dát niet de inzet van het gevecht met de ‘man’ - of het nu Esau is, of Jakobs geweten of misschien wel God zelf? Zou niet juist daarom de tekst zo open zijn? Het gevecht om de broeder, de zuster, blijkt het gevecht om God, én het gevecht om Jakob zelf. In het aangezicht van de zuster of broeder kan je het aangezicht van God herkennen - en omgekeerd. En dan krijgt een mens zelf een aangezicht. Pas dan kan een mens leven. “Ik heb God gezien, van aangezicht tot aangezicht, en mijn leven is gered”.

Het is een bovenmenselijke worsteling voor Jakob, om zijn broer werkelijk onder ogen te komen. Om werkelijk de broeder van aangezicht tot aangezicht, als onontkoombaar tegenover, te aanvaarden. Hij komt er dan ook niet zonder kleerscheuren vanaf. Voortaan zal hij als een geraakte door het leven gaan. Maar het is *leven*: Nu kan Jakob de grens over, het land van Gods belofte binnen. Als een gezegende. Onvoorstelbaar veel is er mis-gegaan in het leven van Jakob. Bedrog en haat waren de grondtonen van zijn leven. Maar aan de grens van het beloofde land wordt duidelijk dat daarmee het laatste woord - goddank - niet gesproken was. Ook Jakob krijgt tenslotte een nieuwe naam, Israël. Dit land roept hem bij name, bij nieuwe name.

Zou dat niet de kracht van de verzwegen Godsnaam zijn: dat deze Naam der Namen óns steeds, als nieuw, bij name noemt? “Suzanne Neeltje Willemijn”!

En zo, met nieuwe naam geroepen, kan een mens het beloofde land binnen trekken. En de zon, die lang geleden onder was gegaan, gaat over Jakob op. Komt over ons op. Zo komt een mens thuis. Amen